

להעמיד את הספקות בספק

דני כספי, חמת הספק, הקיבוץ המאוחד
2018, 94 עמ'

ספר שיריו החדש של דני כספי, שרואה אור 27 שנים אחרי ספר ביכוריו בשירה (פואה פנימית, יחדיו 1991), מכניס אותנו עד מהרה למחוזות תרבותיים. הרברים אמורים כבר בציור הנודע שעל העטיפה - 'נוף עם נפילתו של איקרוס' פרי מכחולו של ברויגל האב. זה הציור ששימש את ו'ה אודן בשירו הגדול ההיסטוריים והפוליטיים היותר חזקים שחברו בתקופת מלחמת האזרחים בספרד, בדצמבר 1938, פחות משנה לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה.

שירו של כספי נכתב דווקא בעקבות שירו של ויליאם קארלוס ויליאמס שחיבר מחזור שירים בהשראת תמונתו של ברויגל. בין השאר התייחס גם לתמונה הנדונה. מטבע הרברים קשה לחדש משהו על רקע יצירתם של שני המודרניסטים המהוללים ושירו של כספי, בדרכו הצנועה והמאוד אנושית, איננו מתיימר לחדש בכוח. תחת זאת הוא מבין ללבו של איקרוס שנפתה אחר יפי העולם ומיטיב לתאר באופן מילולי, פלסטי ומשכנע, את נפילתו האומללה למים. אני מביא כאן את השיר במלואו משום שלטעמי הוא מהווה את אחד ההישגים הבולטים בספר: "לא ניתן היה להאשים שום איש. / השמש בהקה בשמים עידנים. / חומה היה ידוע. / טיבן של נוצות ושעווה אף הוא היה נהיך, / כמו סכנות הגובה / לאיש זהיר שאין ציפור בו. // האשם היה בו, הכבד מן האוויר, / אבל היו לו נסיבות מקלות: / הגובה הנאסף / הנופים ויופיים החדש / לחשה הטמיר של רוח מרום / או בקיצור - / כנפיים. / ומפני שהגוף עלה קליל, / יותר מכפי שניתן היה לקוות / בתרשימים שהותיר בחול, / כיוון שכך / הנמשל מוכר כל כך. / והמשל? - / נשכח. // הנהו, בפינה הימנית של התמונה: / רכות המים, / החבטה העמומה, / מזרקת זיקוקי הטיפות. / חרש נמשך החריש משמאל / והכבשים סביב הרועה, / ורק שוטה הכפר רואה איך דקות אחדות צפות נוצות על המים / ועיגולי גלים קטנים עד כדי דגדגו / פוגשים את החוף" (עמ' 10-11).

השיר מנסה להפנות את התודעה והמבט ממוסר ההשכל אל האסון האנושי. הוא מסתיים בלא נקודה כמו אמר - החמה זרחה, הצמחייה פרחת, כולם המשיכו בענייניהם בעוד שאיקרוס נעלם במצולות והגלים האדישים כיסו עליו עד שלא נודע כי בא אל קרבם.

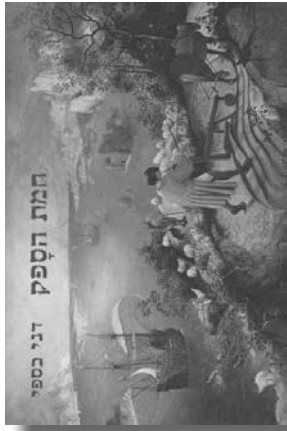
אמרתי שהכניסה של הקורא לספר משולה לכניסה למוזיאון או לפנתיאון לא רק בשל

אזכור יצירות אמנות אלא משום שדני כספי משתמש ברבים משיריו בציטוטים של משוררים קנוניים שליצירתם הוא עורך מחווה, שואב ממנה רעיון, לפעמים דימוי. ניקח לדוגמה את השיר הארספואטי הקצרצר והמדויק 'מיתרים', שמוקדש למאיר ויזלטיר ומדבר בשבח עדינותו של כלי המיתר: "יש להתקנא בנגני כינור / ועוד יותר, צ'לו. / קשת דרוכה הם נושאים. / מכשיר / ארוז בסגול קטיפתו / ונכון לשיר" (עמ' 47). בשירים רבים מחפש המשורר את הדרך להצדיק את מעשה השירה כמעשה של חיים ושל יופי. המוזיקה היא האנלוגיה הטהורה ביותר כמוכן. תמיד היא שם ורק צריך לקטוף אותה מן האוויר.

השער שהעניק לספר את שמו - "חמת הספק" - נפתח במוטו משיר של אורי ברנשטיין. השיר הי"א שבו מוקדש למשורר, למתרגם ולאיש התיאטרון המנוח אריה זקס (מי עוד זוכר את יצירתו של האיש הסוער הזה?!). דפדוף בספר יגלה התכתבויות עם לאה גולדברג, אברהם חלפי, יהודה עמיחי, חיים גורי, אבנר טריינין, דן פגיס ואגי משעול (אחרי השיר שהוקדש למאיר ויזלטיר נתקלתי, רחמנא לצלן, אפילו בציטוט משיר שלי). גם נציגים משירת העולם מצויים כאן בדמותם של פטררקה ושל רילקה. כל אלה משרטטים את המרחב הרוחני שבו פועלת שירתו של דני כספי.

זאת ועוד: מבחינה תמטית אפשר להבחין בספר בכמה חטיבות, לא בהכרח לפי סידורן בשערים. אחת מהן עוסקת באהבה על שלל גילויי אושרה וצער. כאן מתגלה כספי כלייריקן אנין, כמו בשיר 'זיקית', המתאר את האפקט התרפויטי הדו-כיווני שיש לאהבה: "איתך - / אני שוכחת ת'שעה, / אמרת. / איתך - / את השנים אני שוכח, / שתקתי. // משאיות ענק חלפו משמאל ומימין. / עין אחת במראה / עין על הדרך / ועוד אחת, / אליך / כמו עיני זיקית. // כמותה, / אני מחליף צבעי. // אפור כהסוואה, / שב ומוריק בסתר עלעליך" (עמ' 28). שיר זה משלב בתוכו ארבעה שדות סמנטיים. הדיאלוג הרומנטי הקצרצר ורב הפתוס, הנוף האורבני שבתוכו מתנהלים חיי היומיום, הזואולוגיה שממנה נשאב הדימוי המרכזי והבוטניקה שממחישה את התחדשותו של הדובר האוהב ואת התחדדותו עם האישה, כלומר עם כוחות הטבע והצמיחה המתמדת.

לעומת זאת, כספי גם משורר את רגעי החסר שבהם האוהב חש במצוקת בדירתו ומתאר אותה באמצעות אבזרי יומיום פשוטים, בטכניקה שמעלה על הדעת את שיריו המוקדמים של נתן זך: "לאיש בציור מימין /

חיך עגום. / הספר בציור משמאל / פתוח. / במאפיה מימין הסיגריה / מעלה עשן, מנורת השולחן / דולקת, / החלון מוגף. // קפה / שנמוג לספל אחד, / וזה שנמוג אז לשניים. // העדרך" ('מצא את ההברלים', עמ' 77).

בתחום זה מצא חן בעיני השיר 'מלצרית' (עמ' 68), מתוך המחזור 'דיוקן עצמי עם בירה', שבו מצליח המשורר לשלב עוררות מינית, עם דיוקן עירוני משכנע של המלצרית ושל הלקוח שמקבל ממנה שיקוי אולם, למרבה הצער, לוגם אותו בגפו.

החטיבה השנייה היא של שירים ארספואטיים המתעדים את המתח המתמיד שבין החולף לנצחי ולמונצח, בין החיים לאמנות המילה. אחד האופטימיים שבהם עובר מתחושה של אפסות וכישלון לסיכום שעומד באור חיוב הקיום, תוך שימוש נבון במשחק הילדים הידוע: "זה היה מאותם הפסדים מובהקים. / כמו מספריים - / לאבן / כמו נייר - / למספריים / כמו אגרוף מאובן סביב עטר - / לנייר. // תבוסת המילה. // מולך - / אמיתות מן העור, / שפת גוף שהופשט. / פשטותו של הפשט. // ואף על פי כן בכלא ראשי, / מתוך חומת העצם, / עוד כרויה קונכייה / ללחישות" ('תבוסת המילים', עמ' 33).

החטיבה השלישית כוללת שירים קיומיים שמשמשים במרחב האורבני (ואינם שירי אהבה) כדי להגיד משהו על חלופיות החיים, על בדידות וניכור, או כלשונו של אורי ברנשטיין - על מה שנשאר ומה שלא. כאלה הם, למשל, השיר 'במוסך לטיפול 100,000' (עמ' 16) שקובל על מה שהחמיץ הכותב בשנים של זחילה בפקקים של גוש דן או השיר 'עץ' שמשרטט תמונה תל-אביבית כזאת: "... בתל אביב פגשתי איש זקן נסמך אל עץ. // בעצם, אין עצי סרק, / חשבנו ברוזמנית בידיש ובעברית / בצ'לו של הפיקוס ההודי" (עמ' 57).

יש בשיריו של דני כספי לא מעט אזכורים של מחלות, של מיתות ושל הלוויות (ראו, למשל, 'חולון', עמ' 59). מול אלה מנסה המשורר להציב שוב ושוב את מגן המילים ויצירות האמנות הפלסטית. בדבר הוא משתדל למצוא את חוקיות הטבע שמאפשרת לכולנו קיום שהוא מעבר לגבולותינו בני החלוף: "מראשי דרדרי הסבים / ממריאים צנחנים / להנציה זרעי - / קוצים בני עונה / בשדות רחוקים" (עמ' 60)

דפי ויכרטי